

GUY STANDING

Prekariatet. Den nya farliga klassen

Goteborg: Daidalos 2013

Bengt Furåker

På senare år har begreppet prekariat vunnit viss spridning bland samhällsforskare och andra samhällsintresserade. Dess innebörd är oklar, men tanken är att det ska ringa in människor som har en otrugg situation i dagens globaliserade arbetsliv och som saknar hopp om förbättringar. Den som främst förknippas med prekariatsbegreppets utbredning är den brittiske ekonomen Guy Standing. Han har blivit en efterfrågad föredragshållare som reser från det ena landet till det andra och sprider sina idéer. En av hans senaste böcker heter just *Prekariatet*. Benämningen är en sammansmältning av orden prekär och proletariat. Boken har också en undertitel: *Den nya farliga klassen*.

Standing menar att prekariatet är en klass i vardande. Det är ännu inte en klass för sig i Karl Marx mening men kan vara på väg att bli det. Tesen förefaller minst sagt löst grundad, bland annat därför att prekariatet beskrivs som synnerligen heterogent. Där finns exempelvis utbildningsmässiga och etniska skiljelinjer som inte är alldeles lätta att överbygga. Det ter sig inte särskilt sannolikt att de vitt skilda kategorier som har en otrugg position i förhållande till arbetsmarknaden ska gå samman och formera sig som en social kraft med egen agenda. För att detta ska ske krävs organisering och vi vet ju exempelvis att personer med tillfälliga anställningar är mindre benägna att organisera sig fackligt. Det räcker knappast med att vissa då och då är ute på gatorna och demonstrerar. En angränsande fråga är hur varaktiga otrugga tillstånd är. Somliga individer fastnar i en vad som brukar kallas permanent tillfällighet, men studier visar också att åtskilliga så småningom får mer stabila jobb (OECD 2002, kap 3).

Av bokens undertitel framgår att prekariatet är en farlig klass eller åtminstone kan bli det. Man undrar för vem och på vilket sätt prekariatet skulle vara farligt. Standing ägnar inte denna fråga så stor uppmärksamhet som bokens undertitel möjligen antyder. Han skriver att spänningar inom prekariatet skapar interna konflikter och att en del kommer att attra-

FÖRFATTARE

Bengt Furåker, professor, forskare,
Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap,
Göteborgs universitet
bengt.furaker@socav.gu.se

heras av populism och nyfascistiska idéer och att det därför rör sig om en farlig klass. Samtidigt menar han – efter en genomgång av hur demokratin försvagats och högerpopulismen stärkt sina ställningar – att prekariatet i sin tur bör oroas sig över den nyfascistiska vågen och trycket mot en försvagning av välfärdsstaten.

Vad finns det då för klasser i Standing's föreställningsvärld? I texten nämns sju. De fyra första kan kännas igen från olika samhällsvetenskapliga analyser även om terminologin skiljer sig åt: för det första en rik elit som förfogar över enorma förmögenheter och därigenom har möjligheter att både påverka regeringar världen över och ägna sig åt filantropi, för det andra ett salariat med fasta jobb och förhoppningar om att kunna ta sig upp i eliten, för det tredje en kategori "proficianer" (svensk översättning av det engelska uttrycket "proficians" – en hopfogning av "professionals" och "technicians") med specialkompetenser som är säljbara på marknaden samt för det fjärde en krympande arbetarklass. Under dessa fyra finns enligt Standing tre kategorier: prekariatet (som alltså inte är mer än en klass i vardande), de arbetslösa och de socialt missanpassade som lever på samhällets botten. Även de två sistnämnda kategoriernas klasstatus är diskutabla. Typologin trasslas dessutom till ytterligare då Standing i ett senare kapitel säger att arbetslösheten är en del av prekariatstillvaron.

Fokus i boken ligger dock på prekariatet. Det skiljer sig från salariatet genom att bara ha minimala tillitsrelationer till stat och kapital och från proletariatet genom att sakna kontrakt som ger trygghet i utbyte mot lydnad. Vilka ska då mer precist räknas in i framställningens huvudkategori? Om denna ska vara användbar måste den ju konkretiseras. För Standing avser prekariatet inte enbart anställda med låga löner och otrygga anställningar. Det kännetecknas enligt hans uppfattning av frånvaron av sju olika former av arbetsrelaterad trygghet. Listan innefattar följande typer (med några förtydliganden inom parentes): arbetsmarknadstrygghet (fullgoda inkomstmöjligheter på arbetsmarknaden; "full" sysselsättning), anställningstrygghet, yrkestygghet (skydd mot kompetensuttunnning), arbetsplatstrygghet (skydd mot arbetsolyckor och arbetsrelaterade sjukdomar), kompetensutvecklingstrygghet, inkomstrygghet och representationstrygghet (tillgång till fackföreningar eller annan representation).

Man blir inte särskilt mycket klokare av denna uppräknings vars kategorier delvis går in i varandra. En central fråga är naturligtvis hur man drar gränsen mellan trygghet och otrygghet. Räcker exempelvis svensk lagstiftning och arbetsmiljöinspektion till för att man ska säga att arbetsplatstrygghet föreligger? Lagstiftning och andra åtgärder kan förstås inte garantera att det aldrig uppstår arbetsolyckor eller arbetsrelaterade hälsoproblem, men de ger eller kan åtminstone ge ett väsentligt skydd. På motsvarande sätt måste man undra vilken vikt närvaron av fackföreningar ska tillmätas. Dessa kan onekligen spela stor roll, även om individer med tillfälliga anställningar väljer att inte bli medlemmar.

Samma slags frågor kan ställas i relation till Standings samtliga trygghetsformer. Ett annat uppenbart problem gäller huruvida individer ska ingå om de upplever brist på bara sex (eller fem, fyra, tre, två eller en) av de sju formerna av trygghet. Det är ju ganska sannolikt att åtminstone någon av dessa är för handen. Författaren blir oss svaret skyldig när vi vill veta var någonstans gränserna går för att anställda ska betraktas som otrygga. Boken ger inga svar som hjälper oss att avgränsa prekariatet.

Standing utgår från att prekariatet växer och gör en uppskattning av dess omfång: "Även om vi inte har några exakta siffror kan vi i alla fall gissa att åtminstone en fjärdedel av den vuxna befolkningen i många länder för närvarande hör till prekariatet" (s 42). Antaganden av den typen saknar värde. Det rör sig i det här fallet inte ens om en kvalificerad gissning. Utan en rimlig definition av prekariatet går det inte att avgöra hur många det omfattar, hur det är sammansatt, om det ökar, minskar eller är stabilt till sitt omfång eller vilken variation som finns länder emellan. Inte minst den senare aspekten är viktig om vi vill undersöka huruvida olika politiskt bestämda regler och åtgärder bidrar till att minska otryggheten.

Begrepp kan inte hanteras som Standing gör om man vill att de ska ha relevans i samhällsvetenskaplig analys. Han har formulerat en definition som är helt omöjlig att applicera i empiriska studier. Vad som skulle behövas är ett stringent prekariatsbegrepp som sedan tillämpas på de data om verkligheten som vi har eller kan ta fram. Att boken också pekar ut ett annat perspektiv där det talas om en process, "prekarisering", hjälper föga. Processen beskrivs som att människor blir utsatta "för påfrestningar och erfarenheter som leder till en prekariattillvaro, ett liv i stunden, utan en trygg identitet eller den känsla av utveckling som uppnås genom arbete och livsstil" (s 31). Inte heller denna infallsvinkel ger oss någon vägledning om vi vill närmare undersöka de frågor boken reser.

Skriften är framför allt en politisk pamflett. Genom att den sveper över allt för mycket blir dess potentiellt analytiska blick flackande. Likväl är huvudinriktningen ganska tydlig: den innebär en vidräkning med den nyliberala globaliseringsmodellen och dess negativa verkningar på samhällen och människor. Standing kritiserar avregleringar och privatiseringar, utbredningen av tillfälliga anställningar, försämringar i socialförsäkringssystemen och mycket annat som bidrar till otrygghet. Det finns åtskilligt i kritiken som man kan instämma i. Problemet är att den bygger på anekdotisk evidens snarare än systematisk analys. Författaren undviker att utsätta sina antaganden för ordentlig empirisk prövning utan låter enstaka och många gånger diskutabla exempel ligga till grund för långtgående generaliseringar. Motsägelser i texten saknas inte och de förbigås med tystnad. Exempelvis påstås på en sida (s 37) att prekariatet inte låter sig luras och på den följande (s 38) sägs det kunna "falla in i en nedbrytande spiral av bedrägeri och

illusioner”. Längre fram görs det gällande att somliga i prekariatet ”har blivit politiskt infantiliserade” (s 227).

I slutet av boken ger Standing en bild av den paradispolitik som han tänker sig ska leda till en bättre värld. Han betraktar socialdemokratins lösningar under nittonhundratalet som progressiva för sin tid, men i dag uppfattar han inte att socialdemokratien har mycket att komma med. Den paradispolitik som boken förespråkar har ett annat innehåll. Författaren noterar att hans alternativ har lätt utopiska drag och deklarerar att det är något att vara stolt över. En del av idéerna är minst sagt luddiga till sin karaktär, medan annat är mer gripbart. Här presenteras förslag om bland annat genomförande av en medborgarskapsreform, insatser för att rädda utbildningen, fullständig kommodifiering (!) av arbetet, införande av grundinkomst eller medborgarlön för alla, omfördelad trygghet och omfördelning av kapital.

Standing tror sig veta att prekariatet näppeligen attraheras av det förra århundradets labourism som ju bland annat står för kravet på arbete åt alla. Mycket tyder dock på att just det kravet är starkt bland både trygga och otrygga. Visserligen förefaller människors värdesättning av förvärvsarbete ha sjunkit i flera länder under senare decennier, men i vissa länder har det inte hänt så mycket och i andra gäller motsatsen (Hikspoors, Bjarnason & Håkansson 2012). I det stora hela får mönstren betraktas som relativt stabila. De som har svag arbetsmarknadsanknytning tenderar att värdera arbetet lägre men ändå tämligen högt. Vi bör under alla omständigheter vara försiktiga med våra slutsatser i dessa avseenden.

Beträffande propån om medborgarlön – som jag har kritiserat i annat sammanhang (Furåker 2005, s 221–224) – kan nämnas att Standing lanserar ett nytt inslag, nämligen att utbetalningarna ska anpassas efter konjunkturläget. Individerna skulle få lägre belopp när det är lätt att få jobb och större när det är svårt. Detta må vara, men medborgarlönen blir ändå inte vare sig en önskvärd eller realistisk reform. Förslaget om arbetets fullständiga kommodifiering ter sig som ett märkligt hugskott, men jag antar att förutsättningen är att det finns en medborgarlön varigenom alla har sin basinkomst. Därigenom blir det möjligen lättare att låta arbetsmarknaden styras av ”den fria marknadsekonomins princip” (s 242). Standing anser en sådan utveckling vara eftersträvsvärd och nämner inga komplikationer, men förmodligen är denna idé som mycket annat i boken dåligt genomtänkt.

Den otrygghet som den globala kapitalismen för med sig är ett väsentligt samhällsproblem. Om och på vilket sätt man kan komma till rätta med detta tål att diskuteras, men det är hur som helst viktigt att undersöka hur saker och ting förhåller sig och vilka förändringar som sker. Tyvärr har vi för det ändamålet inte mycket att hämta i Guy Standings bok. Den bidrar varken med användbara analytiska begrepp eller någon systematisk beskrivning av verkligheten.

REFERENSER

Furåker B (2005): *Sociological perspectives on labor markets*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hikspoors F, Bjarnason T & Håkansson K (2012): "Declining work centrality in Western Europe.

Myth or reality?" I: Furåker B, Håkansson K & Karlsson J Ch (red): *Commitment to work and job satisfaction. Studies of work orientations* (s 27-46). New York: Routledge.

OECD (2002): *OECD Employment Outlook*. Paris: OECD.